

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

259

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej Problemy polityki turystycznej

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wiesław Alejziak, Małgorzata Bednarczyk, Stefan Bosiacki, Ewa Dziedzic,
Irena Jędrzejczyk, Magdalena Kachniewska, Włodzimierz Kurek,
Barbara Marciszewska, Beata Mayer, Agnieszka Niezgoda,
Aleksander Panasiuk, Józef Sala, Jan Sikora, Teresa Żabińska,
Aleksander Schwichtenberg, Hanna Zawistowska

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Łopusiewicz, Joanna Świrska-Korlub

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-222-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Turystyka aktywna w materiałach promocyjnych województw w Polsce.....	15
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Możliwości i uwarunkowania uprawiania turystyki rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym..	24
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analiza popytu na turystykę społeczną w Polsce na przykładzie projektu Europe Senior Tourism realizowanego w lubelskim biurze podróży.....	35
Jadwiga Berbeka: Udział w ruchu turystycznym a spójność społeczna w Polsce – wybrane zagadnienia	43
Sylwia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Aktywność turystyczna wielkopolskich seniorów	54
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Aktywność turystyczna singli 50+ w świetle cywilizacyjnych megatrendów	64
Maja Jedlińska: Wybrane aspekty turystyki osób niepełnosprawnych w powiecie jeleniogórskim.....	75
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Rozwój geoturystyki w Polsce oraz możliwości jej adaptacji do turystyki społecznej.....	85
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Turystyka osób starszych w Polsce – uwarunkowania społeczno-demograficzne.....	95
Hanna Zawistowska: Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce	109
Piotr Gryszel: Wybrane aspekty rozwoju turystyki społecznej w Republice Czeskiej.....	123
Piotr Zawadzki: Przygotowanie gospodarstw agroturystycznych do obsługi osób niepełnosprawnych na przykładzie wybranych obiektów w powiecie jeleniogórskim	133
Daria Elżbieta Jaremen: Turystyka społeczna – studium przypadku Wielkiej Brytanii	142
Marlena Prochorowicz: Turystyka społeczna jako forma aktywności osób niepełnosprawnych	157
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Turystyka społeczna – istota, determinanty, możliwości i kierunki rozwoju.....	167

Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Turystyka społeczna – aktywność turystyczna wybranych grup docelowych w świetle badań ankietowych.....	178
---	-----

Część 2. Obszar niepewności w turystyce a polityka turystyczna

Elżbieta Szymańska: Polityka turystyczna a innowacyjność przedsiębiorstw turystycznych.....	193
Magdalena Kachniewska: Współpraca hoteli z władzami lokalnymi jako czynnik redukcji ryzyka specyficznego.....	203
Ewa Dziejcz: Pozycja konkurencyjna Polski na rynku turystycznym w obliczu sytuacji kryzysowych.....	213
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych w warunkach niepewności i ryzyka.....	224
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Ocena realizacji strategii rozwoju turystyki w regionie leszczyńskim.....	237
Halina Kiryluk: Zrównoważony rozwój turystyki wyzwaniem współczesnej polityki turystycznej.....	247
Agnieszka Niezgoda: Uwarunkowania wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego na obszarach recepcji turystycznej.....	264
Adam Edward Szczepanowski: Czynniki rozwoju turystyki w regionie Polski Wschodniej.....	274
Aleksander Panasiuk: Polityka turystyczna w oddziaływaniu na branżę turystyczną.....	285
Paweł Stelmach: Redukcja niepewności w polityce turystycznej.....	296
Tomasz Studzieniecki: Polityka turystyczna państwa w aspekcie priorytetów strategicznych Unii Europejskiej.....	307
Barbara Marciszewska: Obszary niepewności, polityka turystyczna i zrównoważony rozwój turystyki.....	316
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Czynniki niepewności w turystyce i ich wpływ na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstwa uzdrowskiego Skarbu Państwa.....	326

Summaries

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Active sport tourism in Polish voivodeships' promotion materials.....	23
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Possibilities and conditions of tourism in families with a disabled child.....	34

Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analysis of social tourism market in Poland on the example of Europe Senior Tourism programme carried out in Lublin travel agency	42
Jadwiga Berbeka: Tourism participation and social cohesion in Poland – selected aspects	53
Sylvia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Tourism activity of older people from Wielkopolska region.....	63
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Tourist activity of singles 50+ on the basis of civilizational megatrends.....	74
Maja Jedlińska: Selected aspects of the tourism of the disabled in Jelenia Góra district	84
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Geotourism development in Poland and possibilities for its adaptation to social tourism.....	94
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Senior tourism in Poland – socio-demographic conditions.....	108
Hanna Zawistowska: Possibilities and directions of development of social tourism in Poland.....	122
Piotr Gryszel: Selected aspects of social tourism development in the Czech Republic.....	132
Piotr Zawadzki: Preparing agritourism farms for the disabled tourists based on the example of selected objects in Jelenia Góra district.....	141
Daria Elżbieta Jaremen: Social tourism – case study of Great Britain.....	156
Marlena Prochorowicz: Social tourism as the form of activity of disabled persons	166
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Social tourism – its essence, determining factors, perspectives and directions in development.....	177
Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Social tourism – tourist activity of selected target groups reflected in surveys.....	189
Elżbieta Szymańska: Tourism policy and innovativeness of tourism enterprises.....	202
Magdalena Kachniewska: Cooperation of hotels with local authorities as the determinant of unsystemic risk reduction.....	212
Ewa Dziejcz: Competitive position of Poland in tourism market against challenges of crisis situations	223
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Tourism enterprises' functioning in the conditions of risk and uncertainty	236
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Assessment of the implementation of tourism development strategy in Leszno Region.....	246
Halina Kiryluk: Sustainable tourism development as a challenge for the modern tourism policy.....	263

Agnieszka Niezgoda: Determinants of implementing sustainable development in tourism destination	273
Adam Edward Szczepanowski: Factors of development of tourism in the region of Eastern Poland.....	284
Aleksander Panasiuk: The influence of tourism policy on tourist sector activity	295
Paweł Stelmach: Uncertainty reduction in tourism policy	306
Tomasz Studzieniecki: State tourism policy in the context of the strategic priorities of the European Union	315
Barbara Marciszewska: Uncertainty areas, tourism policy and sustainable tourism development	325
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Factors of uncertainty in tourism and their impact on the economic performance in public sector spa companies	334

Agnieszka Niezgoda

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

UWARUNKOWANIA WDRAŻANIA KONCEPCJI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO NA OBSZARACH RECEPCJI TURYSTYCZNEJ

Streszczenie: W artykule zaprezentowano uwarunkowania wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego na obszarach przyjmujących turystów. Wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego odbywa się na poziomie lokalnym, a poziom gminy można traktować jako obszar recepcji turystycznej, dlatego autorka proponuje podział tych uwarunkowań na egzogeniczne i endogeniczne w stosunku do gminy jako najmniejszej jednostki podziału administracyjnego oraz wynikające ze świadomości uczestników rynku turystycznego. Uwarunkowaniami egzogenicznymi są przede wszystkim system prawno-administracyjny i poziom ekonomiczny kraju. Do czynników endogenicznych należą rozwiązania strategiczne związane z rozwojem demokratyzacji społeczności lokalnych. Osobną grupę czynników stanowią te, które wynikają z poziomu świadomości ludzi. Świadomość ta to nie tylko świadomość ekologiczna, ale również znajomość założeń rozwoju zrównoważonego oraz znajomość wpływu turystyki na jakość życia społeczności lokalnej.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, turystyka zrównoważona.

1. Wstęp

Koncepcja rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*) jest wynikiem badań tendencji rozwojowych i formułowania ostrzeżeń przed globalnymi konsekwencjami rozwoju cywilizacji, a w szczególności wzrostu gospodarczego i niszczenia zasobów środowiska przyrodniczego. Wytyczne do wdrażania teoretycznej koncepcji rozwoju zrównoważonego pojawiają się coraz częściej zarówno w rozważaniach naukowych, jak i w dokumentach prawnych oraz strategicznych w wielu krajach świata. Wynika to z faktu dążenia do modelu rozwojowego poprzez proces decyzyjny w ramach polityki ekologicznej.

W Polsce rozwój zrównoważony uwzględniony jest w Konstytucji (art. 5) oraz w podstawowych aktach prawnych. Popularność koncepcji powoduje, że coraz częściej uwzględniona jest ona w dokumentach strategicznych na poziomie województw, powiatów, gmin, a także indywidualnych przedsięwzięć gospodarczych. Można jednak zauważyć, że zdarzają się przypadki traktowania koncepcji rozwoju

zrównoważonego jako popularnego hasła bez pokrycia w działaniach. Artykuł ma charakter teoretyczny, a jego celem jest analiza uwarunkowań wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego na obszarach przyjmujących turystów w warunkach polskich.

Autorka proponuje podział tych uwarunkowań na: egzogeniczne, endogeniczne w stosunku do obszarów recepcji turystycznej oraz świadomościowe.

2. Uwarunkowania egzogeniczne na tle podstaw koncepcji rozwoju zrównoważonego

Termin *sustainable development* wprowadzony został na konferencji ONZ w Sztokholmie w 1972 r. jako odpowiedź na fakt narastania zagrożeń ekologicznych i społecznych, wynikających z cechy współczesnego systemu kapitalistycznego, a mianowicie słabnącej zdolności do pozytywnej samoregulacji. Pojawia się sprzeczność polegająca na tym, że dominujące w świecie normy zachowań ekonomicznych, z których rodzi się nastawienie na wzrost gospodarczy, prowadzą w perspektywie do destrukcji tych warunków, przez które zostały wytworzone¹.

Uwarunkowaniem egzogenicznym dla wdrażania tej koncepcji na konkretnym obszarze (poziom niższy od krajowego) jest system prawny obowiązujący w państwie lub innych strukturach, w Polsce będzie to system prawa Unii Europejskiej.

Na II Konferencji ONZ „Środowisko i rozwój” („Szczyt Ziemi”) w Rio de Janeiro w 1992 r. powstały dokumenty zawierające podstawowe założenia polityki ekologicznej i zasady rozwoju zrównoważonego. Najważniejszymi z nich są: „Deklaracja z Rio” zawierająca 27 zasad określających prawa i obowiązki narodów w zakresie rozwoju zrównoważonego oraz „Globalny program działań – Agenda 21” zawierający szczegółowe opracowanie działań niezbędnych do osiągnięcia trwałego rozwoju i wysokiej jakości życia.

W Ustawie Prawo ochrony środowiska rozwój zrównoważony określany jest jako: „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub ich obywateli zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń”².

Jednym z najistotniejszych czynników określających możliwości wdrażania rozwoju zrównoważonego jest system ekonomiczny, jaki obowiązuje na danym obszarze oraz poziom organizacyjno-administracyjny, na jakim podejmowane są decy-

¹ A. Niezgodna, *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2006, s. 18.

² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, DzU z 2001 r. Nr 62, poz. 627, art. 3, pkt 50.

zje. Wielu autorów uważa, że dla rozwiązywania problemów środowiskowych optymalny poziom decyzyjny i realizacyjny usytuowany jest poniżej poziomu narodowego, stąd też znaczenia nabiera poziom regionalny i lokalny. Warunkiem jest jednak spójny system prawno-instytucjonalny, odzwierciedlony w obowiązujących aktach prawnych i programowych. Kolejnym warunkiem zewnętrznym szczególnie ważnym w początkowym okresie wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego jest wsparcie instytucjonalne.

Rozwój zrównoważony jest procesem, a nie stanem, dlatego, aby założenia teoretyczne przekładały się na realne możliwości, niezbędna jest koncepcja jego wdrażania i kontroli prowadzonych działań praktycznych w różnych ujęciach: administracyjnych, przestrzennych, a także dotyczących różnych dziedzin gospodarki. System prawa oraz sposoby konstruowania dokumentów strategicznych powinny być spójne. Oznacza to, że działania wynikające z koncepcji rozwoju zrównoważonego nie mogą być w sprzeczności z działaniami dotyczącymi różnych dziedzin gospodarki, a także nie może pojawiać się sprzeczność pomiędzy dokumentami na różnych poziomach podziału administracyjnego kraju.

Zgodne z polityką państwa zasady zrównoważonego rozwoju przekładać się muszą na różne dziedziny gospodarki. W odniesieniu do gospodarki turystycznej związane są one z koncepcją turystyki nie tylko efektywnej ekonomicznie, ale i przyjaznej środowisku (przyrodniczemu, społecznemu i kulturowemu). Jako wynik badania powiązań pomiędzy turystyką, środowiskiem i rozwojem pojawiła się koncepcja turystyki zrównoważonej. W literaturze przedmiotu turystyka zrównoważona traktowana jest albo jako narzędzie realizacji zrównoważonego rozwoju, albo jako narzędzie rozwoju samej turystyki³.

Według definicji Federacji Parków Narodowych i Rezerwatów Przyrody Europy, turystyka zrównoważona to: „każda forma rozwoju turystycznego, zarządzania i aktywności turystycznej, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną i ekonomiczną integralność terenów, a także zachowuje w niezmiennym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów”⁴. Podstawę koncepcji turystyki zrównoważonej stanowi zatem osiągnięcie harmonii między potrzebami turystów, środowiska naturalnego i lokalnych społeczności. Koncepcja ta nie dotyczy wybranych form i rodzajów turystyki, ale w sposób kompleksowy uwzględnia cele i zasady rozwoju zrównoważonego w odniesieniu do gospodarki turystycznej⁵.

W podejmowaniu decyzji rozwojowych podmioty decyzyjne powinny brać pod uwagę turystykę jako opcję (zrównoważonego) rozwoju gospodarczego, traktowaną na równi z innymi formami działalności gospodarczej. Koniecznością staje się dia-

³ Problem ten przedstawiony jest obszernie w pracy: A. Niezgoda, *Obszar recepcji...*, s. 28-46.

⁴ *Parks for Life. Action for Protected Areas in Europe*, IUCN, Gland 1994, cyt. za: D. Zaręba, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 34.

⁵ A. Niezgoda, *Problems of implementing sustainable tourism in Poland*, „The Poznań University of Economics Review”, 2004, vol. 4, no. 1, s. 30-42.

gnoza zasobów istniejących na danym obszarze i perspektywiczna analiza możliwych ścieżek rozwoju uwzględniających różne warianty. Należy pamiętać, że istnieją regiony, w których rozwój przemysłu czy rolnictwa może być zgodny z koncepcją rozwoju zrównoważonego. Warunkiem jest planowanie wykorzystywania istniejących zasobów. Zamykanie zakładów przemysłowych nie zawsze jest jednoznaczne z poprawą stanu środowiska przyrodniczego, a dodatkowo może przyczynić się do negatywnych skutków społecznych i ekonomicznych. Zatem współzależność celów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych wymaga kompleksowego podejścia do możliwości rozwoju różnych regionów. Nie zawsze rezygnacja z dotychczasowych sektorów gospodarki na rzecz rozwoju turystyki jest korzystna.

Jak wskazano, teoria ma ogólny charakter, co w praktyce może owocować pewnymi uproszczeniami. Proces wprowadzania koncepcji turystyki zrównoważonej może zostać ograniczony do wybranych grup zagadnień, np. rentowności przedsięwzięć turystycznych w krótkim okresie, długoterminowej zdolności turystyki do funkcjonowania, a nie na długofalowym rozwoju danego obszaru poprzez turystykę. Wielu autorów zwraca uwagę na nadużywanie pojęć „turystyka zrównoważona” czy „ekoturystyka”. Krytyka dotyczy formułowania haseł, bez pokrycia w konkretnych zastosowaniach. Można zacytować opinię, że „że po Szczycie w Rio i Raporcie Brundtland, wiele organizacji odkryło, iż ich polityka może pasować do koncepcji rozwoju zrównoważonego poprzez proste określenie własnych produktów jako zgodnych z koncepcją rozwoju zrównoważonego”⁶.

Zatem należy podkreślić, że rozwój zrównoważony poprzez rozwój turystyki następuje tylko wtedy, gdy projekty dotyczą długiego okresu i uwzględniają możliwości rozwoju różnych dziedzin gospodarki.

3. Uwarunkowania endogeniczne

Znaczenie koncepcji rozwoju zrównoważonego dla obszarów przyjmujących turystów wynika również z tego, że w dokumentach z Rio podkreślono znaczenie dążenia do poprawy jakości życia wspólnot lokalnych. Rozwój lokalny to proces pozytywnych zmian wzrostu ilościowego i postępu jakościowego zachodzących w mieście, gminie lub inaczej zdelimitowanym subregionie, tj. lokalnym układzie społeczno-terytorialnym, identyfikującym się specjalnymi cechami przestrzeni, gospodarki, kultury a także lokalną preferencją potrzeb i hierarchią wartości⁷. Przyjmując nadrzędność celów rozwoju zrównoważonego, należy elastycznie określać cele taktyczne. Przykładem może być konkurowanie regionów o napływ inwestycji lub

⁶ R. Sharpley, *Sustainability: A barrier to tourism development?*, [w:] R. Sharpley, D. Telfer (red.), *Tourism and Development, Aspect of Tourism 5*, Channel View Publications, Buffalo 2002, s. 320.

⁷ L. Wojtasiewicz, *Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski*, [w:] M. Obrębski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 734, Wydawnictwo AE, Wrocław 1996.

wzrost liczby ludności, które to cele przyjmowane są najczęściej jako pozytywne dla regionu. Priorytet rozwoju zrównoważonego może powodować, że na obszarach cechujących się nieskażoną przyrodą to walory przyrodnicze zapewniają przewagę konkurencyjną i w celu ich utrzymania wzrost liczby ludności lub inwestycji jest efektem niepożądanym. Dlatego cele powinny być określone w układzie hierarchicznym⁸.

Warunkiem sprzyjającym realizacji zasad rozwoju zrównoważonego jest strategia rozwoju lokalnego, która może stanowić wytyczne do dalszych działań. Osiągnięcie celów rozwoju zrównoważonego jest możliwe pod warunkiem spójności strategii rozwoju turystyki z ogólną strategią rozwoju. Wewnętrzny brak spójności obok niewłaściwych podstaw metodycznych i informacyjnych działań strategicznych stanowi źródło konfliktów, rozbieżności między oczekiwaniami wynikającymi z układu sił w otoczeniu a działaniami rzeczywiście realizowanymi.

Wielopoziomowość zarządzania strategicznego należy uwzględnić nie tylko w odniesieniu do hierarchii strategii rozwoju i wytyczonych rodzajów aktywności gospodarczej, ale również w aspekcie podziału terytorialnego kraju. Oznacza to, że strategie rozwoju lokalnego muszą być kompatybilne ze strategiami wyższych hierarchicznie jednostek podziału terytorialnego, a strategie wyższych szczebli muszą uwzględniać sytuację na niższych poziomach, co jednak nie oznacza, że stanowią prostą ich sumę. Wynika to z tego, że istotą strategii jest dokonywanie odpowiedniej alokacji posiadanych środków.

Można zgłosić postulat uwzględniania turystyki w strategiach rozwoju, jako integralnej funkcji realizowanej w danej jednostce przestrzennej, a unikania tworzenia odrębnych dokumentów strategii rozwoju turystyki.

Wiele form turystyki rozwija się w oparciu o walory przyrodnicze. Dlatego projektując rozwój takiego rodzaju turystyki, należy mieć świadomość konkurowania z innymi obszarami. Diagnoza istniejących zasobów musi dać odpowiedź, na ile turystyka ma być ważnym sektorem gospodarki w danym regionie oraz jaką formę turystyki należy wybrać. Dążenie do zwiększenia atrakcyjności w celu konkurowania z innymi, bardziej znanymi obszarami nie zawsze może mieć pozytywne skutki. Ekonomiczne korzyści turystyki nie wynikają z prostego wzrostu liczby turystów. Wskaźnikiem, który powinien być brany pod uwagę, są wydatki turysty na dzień pobytu w miejscu recepcji. Oznacza to, że nie zawsze korzystne jest zwiększenie liczby turystów w regionach przyrodniczo cennych. Ważne jest konkurowanie o turystów ponoszących duże wydatki. Z kolei turyści, którzy ponoszą duże wydatki, wymagają wysokiego standardu usług w miejscu recepcji. Wiąże się to z koniecznością budowy infrastruktury, dróg dojazdowych, hoteli i innych elementów zagospodarowania turystycznego. Aby proces ten nie kolidował z koniecznością zachowania walorów przyrodniczo cennych, wymogiem staje się właściwa strategia konstru-

⁸ A. Niezgoda, *Obszar recepcji...*, s. 247, 248.

owana po rozważeniu wszystkich możliwych skutków wynikających z rozwoju turystyki. Wielu specjalistów⁹ od rozwoju turystyki podkreśla, że na wszystkich poziomach podziału terytorialnego w wielu krajach występuje paradoks, ponieważ władze wymagają wpływów z turystyki, nie prowadząc analizy strat i korzyści wynikających z napływu turystów.

Jeśli w regionie istnieje rozbudowana baza noclegowa, korzyści społeczne i ekonomiczne przynosi kontynuacja rozwoju turystyki masowej. Baza jest wykorzystana, a turyści na ogół korzystają z walorów już istniejących. Dlatego turystyka zrównoważona nie jest antymasowa i nie ma na celu ograniczenia liczby turystów podróżujących po świecie. Przeciwnie, zakładając rosnące zapotrzebowanie na usługi turystyczne, tworzy ramy dla rozwoju turystyki jak najbardziej przyjaznego środowisku, uwzględniającego warunki ekonomicznego i społecznego rozwoju dla konkretnego obszaru. Turystyka masowa nie jest zatem sprzeczna z koncepcją rozwoju zrównoważonego, warunkiem jest jednak właściwe jej zaplanowanie¹⁰.

Koncepcją postrzeganą jako przeciwieństwo turystyki masowej jest ekoturystyka, rozumiana jako forma aktywnego i dogłębnego zwiedzania obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych, która nie niszczy harmonii ekosystemów przyrodniczych i odrębności kulturowej lokalnych społeczności oraz dostarcza środków finansowych na ochronę tych elementów. Strzegąc harmonii ekosystemów, odrębności kulturowych mieszkańców i dostarczając środków finansowych na skuteczną ochronę wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, ekoturystyka jest formą turystyki zrównoważonej, ale nie każda forma turystyki zrównoważonej jest równoznaczna z ekoturystyką.

Rozwój i promocja ekoturystyki w regionach powinny być poprzedzone dogłębną analizą szans i zagrożeń. Turyści zwiedzający najbardziej wartościowe obszary powinni wykazywać najwyższy poziom świadomości ekologicznej. W przeciwnej sytuacji te wyjątkowo cenne zasoby stają się „przeciętną” atrakcją. Problemem jest zarówno poziom świadomości ekologicznej, jak i pozycjonowanie atrakcji na rynku turystycznym. Bardzo ważną kwestią staje się umiejętna promocja skierowana do wybranych segmentów rynku poprzedzona analizą chłonności i pojemności turystycznej.

4. Świadomość koncepcji rozwoju zrównoważonego w turystyce

Aby rozwój zrównoważony nie stał się hasłem bez odzwierciedlenia w realnych działaniach, koncepcja ta powinna przekładać się na świadomość zarówno decydentów, jak i obywateli. Pierwszym warunkiem jest zrozumienie współzależności celów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych, która stanowi podstawę koncepcji.

⁹ J. Bodlener, A. Jefferson, C. Jenkins, L. Lickorsh, *Developing Tourism Destinations*, Longman Group UK Limited, London 1994.

¹⁰ Szerzej: A. Niezgodna, *Obszar recepcji...*, s. 45, 46.

Nie należy ograniczać celów rozwoju zrównoważonego do celów ekologicznych. Rozumienie koncepcji rozwoju zrównoważonego może być zgodne ze zrozumieniem wpływu rozwoju turystyki na jakość życia zarówno turystów (funkcja zdrowotna, edukacyjna, kulturowa, wypoczynkowa), jak i mieszkańców. Mieszkańcy mogą sprzyjać rozwojowi turystyki, jeśli będą świadomi, że przyczynia się ona do powstawania nowych miejsc pracy, poprawy warunków ekonomicznych, poprawy infrastruktury społecznej i rekreacyjnej.

Wysoka jakość życia odzwierciedla się w zadowoleniu mieszkańców, a ono wpływa na tzw. atmosferę miejsca. Atmosfera ta może być oceniana przez turystów jako ważny czynnik decydujący o wyborze miejsca wakacji. Zatem zależność między jakością życia mieszkańców a rozwojem turystyki ma charakter dwustronny, ponieważ napływ turystów wysoko oceniających „atmosferę miejsca” wiąże się ze wzrostem dochodów i poprawą jakości życia społeczności lokalnej.

5. Uwarunkowania wynikające ze świadomości ekologicznej

Kolejną, a nawet zasadniczą kwestią wymagającą uwzględnienia w rozważaniach dotyczących uwarunkowań, a w szczególności barier rozwoju turystyki zrównoważonej jest świadomość ekologiczna. Niewłaściwe zachowania podmiotów turystyki w stosunku do ochrony środowiska powodują jego niszczenie, a następuje to w wyniku zarówno braku świadomości ekologicznej, jak i braku realizacji zachowań proekologicznych, pomimo znajomości problemu. Wynika to m.in. z różnic w racjonalnych zachowaniach indywidualnych i grupowych związanych z różnicami celów jednostek i grup społecznych. Społeczna gotowość przeznaczenia części zasobów ekonomicznych na cele ekologiczne jest związana z ograniczeniami, jakie decyzje te wywołują w sferze dobrobytu materialnego jednostki¹¹. Do osiągnięcia celów rozwoju zrównoważonego na danym obszarze w dużej mierze przyczynia się segment turystów, którzy wybiorą dany obszar. W warunkach wolnego rynku i swobodnej konkurencji to konsument i jego potrzeby powinny stanowić punkt wyjścia do przygotowania oferty, która musi w jak największym stopniu odpowiadać tym potrzebom. Zatem przedsiębiorstwa i usługodawcy powinni przyjmować orientację marketingową. W takiej sytuacji świadomy ekologicznie konsument może inspirować usługodawców do kreowania proekologicznego produktu turystycznego.

Na obszarze recepcji turystycznej podmiotami, których dotyczy kwestia świadomości ekologicznej, są: przedsiębiorstwa świadczące usługi turystyczne (hotele, restauratorzy, biura turystyczne), władze lokalne, organizacje turystyczne, instytucje promocyjne, a także mieszkańcy. Proekologiczne działania przedsiębiorstw tury-

¹¹ A. Niezgoda, *The role of environmental knowledge, attitudes and initiatives in the development of tourism product*, „Tourism” 2011, no. 21, s. 34.

stycznych polegają m.in. na oszczędzaniu surowców w działalności biurowej, gastronomicznej na zachęcaniu do takiego postępowania turystów i kontrahentów. Ważnym działaniem jest zmniejszanie ilości odpadów.

Rola władz lokalnych, organizacji turystycznych i instytucji promocyjnych wynika z konieczności propagowania zachowań proekologicznych i rozwijania świadomości ekologicznej turystów, mieszkańców i wszystkich innych podmiotów kreujących produkt turystyczny.

Analizując świadomość ekologiczną mieszkańców, można się zgodzić ze stwierdzeniem R. Sharpleya, że „lokalnej społeczności nie należy postrzegać jako przeszkody w zarządzaniu przestrzenią turystyczną i ochronie środowiska, lecz jako architekta własnego rozwoju. Należy szanować i uwzględnić uwarunkowane kulturowo poglądy na zależności między ochroną środowiska a rozwojem”¹².

Na poparcie tej tezy można przytoczyć wyniki badań przeprowadzonych przez S. Grönholma¹³, który porównywał nastawienie do działań rządu stałych mieszkańców i czasowych rezydentów Archipelagu Turku w Finlandii. Jednym z analizowanych zagadnień były działania proekologiczne, które czasowi rezydenci oceniali wyżej niż stali mieszkańcy. Okazuje się, że zarówno mieszkańcy, jak i rezydenci wolą postawy ochronne, nie chcą dynamicznego rozwoju gospodarki, tylko postulują „zachowanie rajy dla odpoczynku i rekreacji”. Inne wyniki uzyskała J. Willet¹⁴, która analizowała postawy proekologiczne turystów i mieszkańców w Kornwalii. Turyści chcieliby zachowania idyllicznego krajobrazu, co pozostaje w konflikcie z postawami mieszkańców, którzy z kolei woleliby, aby region rozwijał się bardziej dynamicznie.

Endogenicznym uwarunkowaniem rozwoju turystyki zrównoważonej jest udział społeczności lokalnej w zarządzaniu jednostką podziału terytorialnego zgodny z ideą samorządności. Jak podaje K. Kasprzyk¹⁵, wszędzie tam, gdzie brak jest świadomego uczestnictwa społecznego, maksymalizacja efektów w wykorzystaniu przestrzeni prowadziła i w wielu miejscach nadal prowadzi do szkód i rabunkowej gospodarki zasobami. Zjawisko to występuje tam, gdzie obserwowany jest niski poziom świadomości ekologicznej i zaangażowania społecznego. Społeczności lokalne, organy przedstawicielskie, ruchy społeczne oraz zespoły ekspertów powinny mieć wpływ na ustalanie priorytetów, podział zasobów i kształtowanie przestrzeni.

Złożoność produktu turystycznego wymaga nie tylko współpracy w zakresie kształtowania tego produktu, ale jednoczesnych zachowań proekologicznych, wyni-

¹² L. Pender, R. Sharpley (red.), *Zarządzanie turystyką*, PWE, Warszawa 2008, s. 326.

¹³ S. Grönholm, *Perceptions of rural needs and policy – the case of the archipelago of Turku*, „Regions” 2010, no. 278, Regional Studies Association, s. 14.

¹⁴ J. Willet, *Cornwall. The experience economy and the tourist return*, „Regions” 2010, no. 278, Regional Studies Association, s. 19, 21.

¹⁵ K. Kasprzyk, *Wielkopolski Park Narodowy – próba ochrony przestrzeni publicznej w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, [w:] K. Kasprzak, M. Ornoch-Tabędzka (red.), *Współpraca poplaca*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006, s. 8.

kających z podobnego poziomu świadomości i edukacji ekologicznej wszystkich zaangażowanych podmiotów. Brak działań proekologicznych tylko jednego z uczestników rynku może zniweczyć działania pozostałych.

6. Podsumowanie

Koncepcja rozwoju zrównoważonego pomimo popularności w sferze teoretycznej i prawnej wymaga spełnienia warunków, aby była realna i możliwa do wdrożenia, również na obszarach przyjmujących turystów. Uwarunkowaniami egzogenicznymi w stosunku do tych obszarów są przede wszystkim system prawno-administracyjny i poziom ekonomiczny kraju. Do czynników endogenicznych należą strategie rozwoju lokalnego, które muszą być spójne ze strategiami rozwoju wyższych szczebli podziału terytorialnego kraju oraz powinny wykazywać spójność pomiędzy zagadnieniami dotyczącymi różnych dziedzin gospodarki. Nie zawsze wybór turystyki jako dominującej dziedziny na danym obszarze przy rezygnacji z innych dziedzin gospodarki jest korzystny. Osobną grupę czynników wpływających na rozwój zrównoważony obszarów turystycznych stanowią te, które wynikają z poziomu świadomości ludzi. Świadomość ta to nie tylko świadomość ekologiczna, ale również znajomość założeń rozwoju zrównoważonego oraz znajomość wpływu turystyki na jakość życia społeczności lokalnej. Złożoność produktu turystycznego powoduje, że jego kształtowanie wymaga współpracy wielu podmiotów. Konsekwencją konieczności współpracy jest wymóg, aby poziom edukacji ekologicznej był porównywalnie wysoki dla wszystkich interesariuszy.

Literatura

- Bodlener J., Jefferson A., Jenkins C., Lickorsh L., *Developing Tourism Destinations*, Longman Group UK Limited, London 1994.
- Grönholm S., *Perceptions of rural needs and policy – the case of the archipelago of Turku*, „Regions” 2010, no. 278, Regional Studies Association.
- Kasprzyk K., *Wielkopolski Park Narodowy – próba ochrony przestrzeni publicznej w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, [w:] K. Kasprzyk, M. Ornoch-Tabędzka (red.), *Współpraca popłaca*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2006.
- Niezgoda A., *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2006.
- Niezgoda A., *Problems of implementing sustainable tourism in Poland*, „The Poznań University of Economics Review” 2004, vol. 4, no. 1.
- Niezgoda A., *The role of environmental knowledge, attitudes and initiatives in the development of tourism product*, „Tourism” 2011, no. 21.
- Pender L., Sharpley R. (red.), *Zarządzanie turystyką*, PWE, Warszawa 2008.
- Sharpley R., *Sustainability: A barrier to tourism development?*, [w:] R. Sharpley, D. Telfer (red.), *Tourism and Development, Aspect of Tourism 5*, Channel View Publications, Buffalo 2002.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, DzU z 2001 r. Nr 62, poz. 627.

- Willet J., *Cornwall. The experience economy and the tourist return*, „Regions” 2010, no. 278, Regional Studies Association.
- Wojtasiewicz L., *Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski*, [w:] M. Obrębalski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 734, Wydawnictwo AE, Wrocław 1996.
- Zaręba D., *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

DETERMINANTS OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN TOURISM DESTINATION

Summary: The article presents a review of factors influencing possibilities of implementing sustainable development in tourism destinations. The major determinants are divided into exogenous, endogenous and related to knowledge and ecological awareness. Exogenous factors are first of all the law and administrative system and the economic level of the country. The endogenous factors are the strategy of local development and the level of democracy in a tourism destination. Special attention is given to the impact of ecological awareness and knowledge about relationship between tourism development and sustainable development.

Keywords: sustainable development, sustainable tourism.